

Teško odgojiva djeca

Vitez, Mateja

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:900359>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI
STUDIJ

MATEJA VITEZ
ZAVRŠNI RAD

TEŠKO ODGOJIVA DJECA

Čakovec, rujan 2018.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Čakovec)

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Mateja Vitez

TEMA ZAVRŠNOG RADA: TEŠKO ODGOJIVA DJECA

MENTOR: dr. sc. Adrijana Višnjić Jevtić, predavačica

Čakovec, rujan 2018.

Contents

SAŽETAK	1
SUMMARY.....	2
1. UVOD	4
2. POGLEDI NA ODGOJ U 21. STOLJEĆU.....	5
3. TEŠKO ODGOJIVA DJECA	8
3.1 AGRESIVNA DJECA	9
3.2 DEPRESIVNA DJECA.....	12
3.3 MULTIFRENA DJECA	14
3.4 RAZDRAŽLJIVA DJECA.....	15
3.5 DJECA S POTEŠKOĆOM U KONCENTRACIJI (ADHD)	16
3.6 AUTISTIČNA DJECA.....	18
3.7 DJECA KOJA BOLUJU OD EPILEPSIJE.....	20
3.8 DAROVITA DJECA	22
4. PRUŽANJE PODRŠKE TEŠKO ODGOJIVOJ DJECI	25
5. ZNAČAJ DJEČJEG VRTIĆA ZA RANO OTKRIVANJE TEŠKO ODGOJIVE DJECE	27
6. PRUŽANJE PODRŠKE RODITELJIMA TEŠKO ODGOJIVE DJECE	29
ZAKLJUČAK	32
LITERATURA	33
ŽIVOTOPIS	34
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA.....	35

SAŽETAK

U 21. stoljeću sve češće susreće se pojam teško odgojivog djeteta, djeteta koje na neki način odstupa od većine djece svoje razvojne dobi. Pritom se misli na dijete koje ima određenih poteškoća u svakodnevnom funkcioniranju i ostvarivanju socijalnih interakcija. Sve se češće pojavljuje problem agresivnog i nasilnog ponašanja djece, razvoj poremećaja depresije kod djeteta, multifrenost te razdražljivost djeteta, sve više je djece koja imaju problema u koncentraciji ili pak pate od bolesti, kao što su epilepsija i autizam. Osim toga, problem mogu predstavljati i darovita djeca, koje zahtijevaju drugačiji pristup. Teško odgojivoj djeci prijeko je potrebna podrška njihovih obitelji i odgojno – obrazovnih djelatnika. S obzirom da dječji vrtići prednjače u ranom otkrivanju problema teško odgojive djece i rade na uklanjanju uzroka tih problema, stručno – osposobljeni djelatnici koji rade u dječjem vrtiću imaju vrlo velik značaj u razvoju teško odgojive djece. Osim podrške teško odgojivoj djeci, vrlo je važna i podrška roditeljima teško odgojive djece.

Ključne riječi: djeca, odgoj, teškoće, podrška

SUMMARY

In the 21st century, the concept of a hardly nurturing child is more and more often, it is a child who is somehow deviating from the majority of children of their development age. It is a child who has certain difficulties in daily functioning and social interaction. It appears more and more often the problem of aggressive and violent behavior of children, the development of childhood depression disorders, multifaceted and child irritability, and there are more children who have problems in concentrating or suffer from diseases such as epilepsy and autism. Besides that, the problem can also be represented by gifted children, who require a different approach. Hardly nurturing children need the support of their families and educators. Considering that kindergartens are at the forefront in early detection of the problem of hardly nurturing children and they are working to remove the causes of these problems, skilled educators who work there have a very important role in the development of hardly nurturing children. Besides the support for hardly nurturing children, it is also important to support parents with hardly nurturing children.

Key words: children, difficulties, nurture, support

1. UVOD

Svako vrijeme sa sobom nosi svoje izazove i poteškoće. Svi ti izazovi i poteškoće odražavaju se na svakog pojedinca u društvu, ali posebice na odgoj djece i mladih. S obzirom da su djeca najnezaštićenija i najranjivija skupina u društvu te im je potrebna blizina, pažnja i vodstvo odrasle osobe kako bi se mogli razvijati, današnje vrijeme i razne poteškoće ponajprije pogađaju upravo njih. U današnje vrijeme roditeljstvo i sam odgoj djece, smatraju se vrlo odgovornim „poslom“. Mnogi bi rekli – najodgovornijim „poslom“ na svijetu. Roditeljstvo postaje daleko zahtjevnije, ukoliko se radi o odgoju djece koja se na neki način razlikuju od djece svoje razvojne dobi. Poseban izazov predstavljaju teško odgojiva djeca - agresivna, depresivna, multifrena i razdražljiva djecu, djeca koja pate od ADHD-a, autistična i darovita djecu te djeca koja boluju od epilepsije. Sva ta djeca imaju određenih poteškoća u svakodnevnom funkcioniranju i ostvarivanju socijalnih interakcija. Tada se često zaboravlja da je svakom pojedincu potreban individualan pristup, te da nije poželjno osvrutati se samo na djetetove nedostatke, već i na potencijalnu snagu djeteta, odnosno na razvoj njegovih drugih dispozicija.

Ovaj rad bavi se karakteristikama djece čije se potrebe najčešće ne prepoznaju na vrijeme, na karakteristike teško odgojive djece, djece koja na neki način odstupaju od većine djece njihove razvojne dobi. Također, istaknut će se važnost podrške toj djeci u njihovom razvoju, odgoju i obrazovanju te važnost pružanja podrške roditeljima teško odgojive djece.

2. POGLEDI NA ODGOJ U 21. STOLJEĆU

Tijekom povijesti pojam odgoja se mijenjao i razvijao. Nekada je dijete u odgojnom procesu imalo posve pasivnu ulogu ili pak je bilo samo objekt odgojnog nastojanja. Ono je shvaćano kao „manjkavo“. Gledajući s druge strane, dijete je i nekad bilo otvoreno za brojne mogućnosti razvoja, a to se nadilazilo upravo odgojem za koji su bili odgovorni jedino odrasli. Tek početkom 20. stoljeća u središte pozornosti dolazi teza o odgoju usmjerenom prema djetetu. Vodeći se tom tezom, počinje se isticati djetetova aktivna uloga u procesu odgoja i obrazovanja. Shodno tome, odgoj se više nije svodio samo na kultiviranje, discipliniranje i osposobljavanje djeteta za autonomno i samostalno djelovanje, nego isto tako i na nesmetano omogućavanje slobodnog razvoja djeteta, ispunjenog smislom (Bašić, 2011., prema Matijević, Bilić, Opić, 2016).

Brojne društvene i tehnološke promjene, ponajprije globalizacija i digitalizacija, u kojima odrastaju djeca u 21. stoljeću, neizbježno su utjecale na nova, posve drugačija stajališta o odgoju (Matijević, Bilić, Opić, 2016). S obzirom da globalizacija silno potiče svakodnevne promjene u svijetu, promjene vremena i prostora, ali i promjene pogleda na svijet te samim time djeluje na svakodnevnicu i osobne živote, ona svakodnevno mijenja način na koji živimo, mislimo o sebi te se povezujemo s drugima (Giddens, 2005., prema Matijević, Bilić, Opić, 2016). Svakodnevno se borimo sa svim tim izazovima u doba globalizacije, te je upravo radi toga izrazito važno obrazovanje svakog odgojitelja. Iako se najprije pomisli na kvalitetnije obrazovanje odgojno – obrazovnih djelatnika, odnosno odgojitelja i učitelja, današnje vrijeme nameće i potrebu obrazovanja roditelja, odnosno jačanje roditeljskih kompetencija (Maleš, 2011., prema Matijević, Bilić, Opić, 2016).

Danas na odgoj možemo gledati u užem i širem smislu. Odgoj u širem smislu odnosi se na razvoj psihomotoričkog, kognitivnog i afektivnog područja kod djeteta. U svakodnevnom govoru pod pojmom odgoja podrazumijevamo kako se netko odnosi prema drugima, pristojno, nepristojno, grubo, korektno ili pak nekorektno. Dakle, mislimo na odgoj u užem smislu ili ono što se odnosi na neke osobine ličnosti. Detaljnije gledano, odgoj se određuje i kao generacijska kategorija, odnosno s jedne na drugu generaciju prenose se stečena znanja i iskustva koja omogućavaju opstanak, a istodobno

potiču napredak. Iako je dijete vezano za okolinu, dijete je u potpunosti i „otvoreno za svijet“ pa učenjem nastoji konstruktivno djelujući taj svijet ili svoje okruženje mijenjati, unaprijeđivati, razvijati, a u tom procesu se i samo mijenja (Giesecke, 1993., prema Matijević, Bilić, Opić, 2016). Odgoj u 21. stoljeću je sve više samo podupiranje pojedinca u njegovu razvoju, osamostaljivanje i osposobljavanje za život. Nova je uloga odgajatelja ta da motivira, potiče i usmjerava razvoj. Najčešće se ističe da je zadaća odgojitelja, a osobito učitelja, omogućiti učenje ili pomoć u učenju tako da oni postaju pomagači, a pritom se vrlo često zanemaruje njihova odgojna uloga. Odgojitelj ili učitelj tako postaje samo savjetnik, promatrač, pomagač u učenju, te se ponajviše ističe njegovo komunikativno djelovanje ili dijaloška aktivnost (Bašić, 2009., prema Matijević, Bilić i Opić, 2016). Iako je cilj odgajanja da odgajnik postane samostalan, postigne zrelost i autonomiju, čime se aktivno sudjelovanje odgojitelja smanjuje, to ne znači da time njegov odgojni utjecaj prestaje te da sve što je zapamćeno i doživljeno ne utječe na život pojedinca (Matijević, Bilić i Opić, 2016). U 21. stoljeću djeca vrlo često postaju ne samo subjekti, već i partneri u odgoju i obrazovanju. Samim time dijete se stavlja u jednakopravan položaj s odraslima i ima pravo odlučivati o važnim pitanjima svoje budućnosti te sudjeluje u svom samooblikovanju. Stoga, vrlo često dolazi do situacija u kojima odrasli odbace odgovornost u ime samoodgovornosti djece te djeci pripisuju sposobnost prosudbe i donošenje odluka o sadržajima i načinima učenja koji nisu primjereni njihovoj razvojnoj dobi. Upravo radi toga, mnoga djeca današnjice ostaju bez usmjerenja i vrijednosnih uporišta na temelju kojih mogu objasniti svijet koji ih okružuje. Takvim postupcima stvaraju se generacije djece i učenika koje nemaju iskustva granica ili određenje izvana, a to ih dovodi u situacije da nažalost, vrlo često ispadaju iz socijalnog konteksta (Bašić, 2009., prema Matijević, Bilić, Opić i 2016). Temelj odgoja danas je upravo odnos između odgajnika i odgojitelja. Odgoj i obrazovanje ne može se zamisliti bez povezanosti odgojitelja (onoga koji odgaja) i odgajnika, a osnova za te odnose je upravo komunikacija (Bratanić, 2002., prema Matijević, Bilić i Opić, 2016). Pritom se misli na prijeko potrebne kvalitetne i pozitivne odnose koji se temelje na obostranom prihvaćanju, ravnopravnosti, razumijevanju, toplini, bliskosti, međusobnom povjerenju i poštovanju, brižnosti, suradnji i otvorenoj komunikaciji između odgajatelja i odgajnika (Kandaswamy, 2007., prema Matijević,

Bilić i Opić). Dakle, odgoj se zasniva na odnosu i međusobnom uvažavanju osoba, a polazi od potreba, interesa i dobrobiti odgajnika te pretpostavlja njegovu aktivnu ulogu. Tako se odgojem potiče optimalno ostvarivanje mogućnosti svake ljudske jedinice, osposobljavanje za kvalitetan život i konstruktivno, kreativno sudjelovanje u zajednici te prihvaćanje društvenih normi i izazova budućnosti. Polazište odgojnog djelovanja trebala bi biti jasna i kritička svijest o proturječnostima društva, kako bi odgajatelji mogli pripremiti mlade za svijet kakav on jest, a da se pritom ne podčine tom svijetu kakav jest. Točnije rečeno, djecu bi se trebalo osposobiti za uspjeh i prosudbe, za samodisciplinu i samokritiku, za dragovoljnu trijeznost i za samostalno korištenje svojim sposobnostima, za zrelost i razvoj osjećaja za zajednicu, za samoodređenje i korisnost te usmjerenost prema budućnosti koja je u potpunosti otvorena (Hentig, 2007., prema Matijević, Bilić i Opić, 2016).

U 21. stoljeću roditelji često ne oslušuju svoju djecu te ne odgovaraju na njihove potrebe na vrijeme. Zanimaraju se i odgojni aspekti. Sve više ima očajnih i ljutih roditelja, a djeca postaju potištena, izolirana, prkosna, ravnodušna, ili pak u potpunosti otuđena. Teško je predvidjeti kakav će odgoj biti potreban u budućnosti, zato što su prevelike nepoznanice budućnosti i neizvjesnost (Hentig, 2007., prema Matijević, Bilić i Opić, 2016).

3. TEŠKO ODGOJIVA DJECA

Pod pojmom teško odgojive djece podrazumijevaju se djeca koja na neki način odstupaju od većine djece njihove razvojne dobi. Pritom se misli na djecu koja imaju određenih poteškoća u svakodnevnom funkcioniranju, ostvarivanju socijalnih interakcija, odnosno usvajanju adaptivnog ponašanja. Adaptivno ponašanje je „*aspekt razvoja koji obuhvaća sve sposobnosti i osobine ličnosti pojedinca, podrazumijevajući vještine potrebne za prilagođavanje zahtjevima fizičkog i sociokulturnog okruženja. Odnosi se na oblike ponašanja koji su u skladu sa uzrastom pojedinca i omogućuju osobi da samostalno, sigurno i adekvatno funkcionira u svakodnevnom životu*“ (Soenen, Van Berckelaer & Scholte, 2009., prema Anđelković, 2014., str. 92). Ukoliko dijete ne usvoji adaptivno ponašanje do određene dobi, ti deficiti mogu predstavljati ozbiljnu smetnju za samostalan život pojedinca.

Teško odgojivim djetetom smatra se dijete koje ima određenih poteškoća, smetnju ili se nalazi u ugroženom stanju. Između poteškoća, smetnji i ugroženih stanja nema načelne razlike, nema jednoznačne granice, postoje samo relativne granice i postupni prijelazi. Može se promišljati postoje li pojedinci kod kojih nisu zamijećene baš nikakve smetnje. Fallenstein (1996., str. 5) zaključuje kako „*Ni jedan čovjek ne može uvjerljivo dokazati da nema ništa sa agresivnošću i željom da nešto uništi, s depresijama ili namjerom da muči, s ovisnošću ili prisilom*“.

Sve do šezdesetih godina 20. stoljeća, sociološki teorije autora Georgea Ritzera objašnjavale su stavove i načine ponašanja koji odstupaju od norme kao prijestupe u odnosu na objektivne norme – i to na temelju nasljeđenih ili stečenih nedostataka, asocijalnih stavova i neurotičnih, odnosno psihotičnih bolesti. Klasična bihevioralna teorija, vođena Johnom Watsonom je svoje mjere usmjeravala samo na promatranje i analiziranje onoga koji „odstupa“, onoga koji smeta, a nije se pitala zašto neki učenik plače, smeta, tuče se i slično. U današnje vrijeme prihvaćena je teorija socijalnih procesa, koja promatra obje strane (pojedince i okolinu) kao one koji su nešto prouzrokovali, ali istovremeno i pate te bi se upravo radi toga, svaki slučaj trebao promatrati zasebno, ne oslanjajući se na prethodne slučajeve i spoznaje. Isto danas, danas se odstupanje djeteta ne promatra više kao objektivna danost i nepobitna zadanost,

nego kao rezultat procesa dodavanja, u kojem sudjeluje više osoba i njihovi međusobni odnosi i stavovi. Stoga „način ponašanja jednog učenika nije odstupajući radi djetetove unutarnje kvalitete ili pak nekvalitete, nego ono tek to postaje kada ga nastavnici, drugi učenici ili roditelji počnu tako interpretirati. (Greenspan, 2004.)

3.1 AGRESIVNA DJECA

Moguće je da se pojedinci tijekom svog života susreću s agresivnim ponašanjem te je opravdano promišljati kako djeca također imaju neko takvo iskustvo. No, u današnje vrijeme sve se češće pojavljuje problem agresivnog i nasilnog ponašanja djece, problem koji je u svojim oblicima izražavanja i našim mogućnostima reagiranja jako raznolik te često roditelje dovodi do ruba izdržljivosti. Kada se govori o agresiji, ne misli se samo na osjećaje koji su joj u osnovi, već se često misli na ponašanja koja doživljavamo kao „agresivna“. Rumpf (2006., str. 7) opisuje agresivnost kao „*prvenstveno emocionalno stanje, koje doduše, svi odmah imenujemo, a koje svatko od nas drugačije doživljava. Promatrajući tjelesne reakcije, u svakom čovjeku se događa isto: svako uzbuđenje naših osjećaja (emocija), poprečeno je povećanim lučenjem adrenalina koje, ako su uzroci takvi da potiču agresiju, mi doživljavamo kao agresivni događaj*“. Gledajući agresivnost sa druge strane, agresivna ponašanja su posve prirodna i imaju za pojedinca i za grupe vrlo važne funkcije. Rumpf (2006.) ističe kako su Konrad Lorenz (1992.) i Bernhard Hassenstein (2001.) istraživali ponašanje djece u izrazito miroljubivim plemenima i dokazali da je agresivnost prirodni oblik reagiranja čovjeka, neovisan o kulturalnim utjecajima.

Postoje 3 različita oblika agresije: dobroćudna – aktivno spontana, reaktivno – obrambena agresija (sadrži neprijateljske dijelove, služi obrani od straha, kada se čovjek brani jer se osjeća tjelesno i životno ugrožen strah određuje njegovo impulzivno, agresivno djelovanje) te aktivno – destruktivna (s jasnim, svjesnim neprijateljskim i rušilačkim težnjama) (Elhardt, 1997., prema Rumpf, 2006). Biološki neprilagođena agresija, „zloćudni“ je dio ljudske agresivnosti te nije urođena ljudima, već ju čovjek stječe tijekom svog života. Kada u svakodnevnom govoru govorimo o agresiji najčešće mislimo na destruktivne oblike agresije. Kada mislimo na porast nasilja kod djece, tada također mislimo na destruktivnu agresiju. Destruktivna agresija itekako postoji u našem

društvu i u tom pogledu – nekad više, nekad manje, ali uvijek izazivajući strah i potpomažući destruktivnost – djeluje na dijete. U destruktivnu agresiju ubraja se svako fizičko, psihičko, verbalno i seksualno nasilje, nasilje usmjereno prema ženama, nasilje usmjereno prema strancima i rasizam, strukturalno nasilje i slično. Također, u našim obiteljima još uvijek možemo naići na odgoj pomoću strogo tjelesnog kažnjavanja. Ali, za razliku od prijašnjih generacija, danas su agresija i nasilje u obitelji – i ono između roditelja – tema o kojoj se javno raspravlja i koja nasreću, može imati i pravne posljedice. U slučajevima kada dijete doživljava nasilje u obitelji njegova psihička nevolja se najčešće pokaže prema van i najčešće se ta djeca ističu svojim nasilnim ponašanjem. S druge strane, postoje djeca koja doživljavaju nasilje ali svu agresiju usmjere protiv samih sebe. Takvoj se djeci malo pomaže i to najčešće prekasno, jer se ona ni po čemu ne ističu u svojoj grupi. Dakle, nasilna iskustva u obitelji trajno su štetna, pa čak i uništavaju odnose između roditelja i djece. Roditelji koji tuku svoju djecu, sve više ih čine nesigurnima, tako da se na kraju ta djeca osjećaju nevoljeno. Jednoga dana, iz dječjeg zamišljanja nasilja nastane nasilno djelo, iz želje za zaštitom u sigurnošću nastanu nenaklonost i mržnja.

Neki od uzroka agresivnosti kod djece su greške u ishrani, poplava medijskih podražaja te njihova brutalnost, poteškoće u obitelji unutar koje se dijete nalazi, nedosljedan odgojni stil roditelja te bespomoćnost djeteta u školi. Činitelji koji još dodatno pojačavaju silu i uvjetuju agresivnost su iskustvo da sila prije vodi do prednosti nego do negativnih posljedica, potvrda agresivnog ponašanja preko odobravanja učenika i dosezanje prednosti/pobjede naspram druge djece, nedostatak učenja u području oblikovanja savjesti te prevelika ponuda atraktivno prikazane sile u masovnim medijima (Fallenstein, 1996). Osim toga, već je davno potvrđeno da čak i školske strukture, kao npr. sustav vrednovanja učenika koji se koristi već u osnovnoj školi, potiče agresiju i nasilje, posebice kod djece s poteškoćama u motivaciji i u učenju. Najviše opterećujuće na dijete u tim situacijama, djeluje suprotnost između njegovih vlastitih granica uspješnosti i kongnitivnih mogućnosti s jedne strane, te očekivanja roditelja i učitelja s druge strane. Iako se na medije gleda kao na jedne od pretećih uzročnika agresivnosti, ipak se ne može se sa sigurnošću reći da su ugrožena sva djeca koja povremeno vide prizore nasilja gledajući televizijski program ili videofilmove. Agresivnost djece može

se samo poticati prizorima nasilja, ali samo ukoliko djetetove potrebe nisu u potpunosti ili djelomice zadovoljene (ukoliko je narušena obiteljska klima, ukoliko dijete često doživljava frustracije, ukoliko dijete nema nade u pozitivnu budućnost). Medij sam po sebi neće niti pomoći djetetu da doživi najveća postignuća u školi, niti pak će ga učiniti nesposobnim za život u društvu (Matijević, Bilić i Opić, 2016).

Agresivnost se ne izražava jednako kod oba spola. Agresivnost dječaka najčešće se izražava kroz tučnjave. Pretežno su upravo dječaci oni koje susrećemo u raznim agresivnim igrama (igre pištoljima ..). S druge strane, djevojčice previše ne vesele borbene i ratne igre i s njima povezana buka. Djevojčice su po svojoj prirodi ili zbog odgoja i socijalnih očekivanja miroljubivije prema okolini nego dječaci. Djevojčice se više nego dječaci boje da će im, ukoliko izraze svoju agresiju, biti uskraćena ljubav. Dakle, djevojčice se većinom ne tuku, one se samo žestoko svađaju i pri tome znaju postati veoma agresivne. Ukoliko se djevojčice posvađaju, mogu se čuti snažne psovke, mogu se napadati, grebati jedna drugu, trgati odjeću. Kada se svađaju, postaju jako temperamentne i ne žele ništa trpjeti. Destruktivna agresivnost djevojčica pretežito je usmjerena prema pripadnicima istog spola. No, postoje i djevojčice koje svoju agresivnost usmjeravaju prvenstveno protiv sebe samih. One vide u samima sebi uzrok boli koja im je zadana – i čini se da za to same sebe žele kazniti. Posljedica toga je autoagresija u kojoj one nesvjesno postaju žrtve. Čupaju si kosu, ozljeđuju se oštrim predmetima ili se izoliraju iz okoline tako što vrlo malo pričaju (Rumpf, 2006).

Prvi korak u spriječavanju nepoželjnog (agresivnog) ponašanja kod djeteta je da roditelji svojim ponašanjem pokazuju prosocijalno ponašanje. S obzirom da dijete uči od roditelja, od njih bi trebalo i naučiti kako se nenasilno mogu riješiti sukobi. Roditelji bi trebali pokazivati kako upravljaju svojim emocijama te ih jasno izražavati te pozvati dijete na suradničko rješavanje problema. Bitno je pričekati da se dijete smiri te mu kratkim i jasnim rečenicama ukazati na nepoželjno ponašanje te na dobiti poželjnog ponašanja. Nadalje, kako bi se uopće spriječio razvoj agresivnosti kod djeteta vrlo je bitno da se pozornost odraslih osoba usmjeri na ispravljanje percepcije djeteta ukoliko je to potrebno. Pritom se misli na to da dijete prvotno mora naučiti opažati i razlikovati, kako bi kasnije moglo razlikovati namjerne radnje koje ga mogu ugroziti od

nenamjernih radnje koje mu ne mogu učiniti ništa loše. Razvijanje percepcije kod djeteta najbolje se provodi vježbama percepcije koje najbolje uspijevaju s pričama u slikama, u kojima je predstavljena neka konfliktna situacija. Pri tome je vrlo važno točno opisati sliku i prvo razmisliti o konfliktnoj situaciji, prije nego što se pročita i vrednuje predloženo rješenje. Također, vrlo je bitno da dijete razvije sposobnost uživljavanja u različite uloge. Djetetu se mora približiti perspektiva drugoga, odnosno „žrtve“ agresivnog ponašanja. Mora tu radnju gledati očima drugih i dokučiti njihove osjećaje. Dijete mora osjetiti ono što drugi osjećaju. Tek tada je sposobnost uživljavanja nespojiva s agresivnim ponašanjem i koči ga. Sposobnost uživljavanja kod djece razvija se putem podjele i igre uloga, a kod starije djece upotrebljavaju se slike koje su posebno za to napravljene. Već od najranije dobi može se spriječiti razvoj agresivnosti radeći na razvoju samokontrole kod djeteta. Tipično je za agresivnu djecu da svoju agresivnost nekontrolirano proživljavaju, a s druge strane koče svoje agresivne impulse. Stoga kod njih treba izgraditi samokontrolu, da bi se agresivni osjećaji i impulsi u konfliktnim situacijama mogli bolje svladati. Oni barem moraju naučiti odgoditi ili čak prekinuti impulzivno ponašanje. Na kraju krajeva, vrlo je bitno da se dijete osjeća prihvaćeno te da mu se pruži suradnja i pomoć ukoliko je to potrebno (Fallenstein, 1996).

3.2 DEPRESIVNA DJECA

Svatko se ponekad osjeća tužno, utučeno, neraspoloženo, beznadno, pa kaže da je „u depresiji“. Upravo radi toga, vrlo je važno razlikovati depresivno raspoloženje, koje svaki čovjek ponekad ima, od depresivnog sindroma i depresivnog poremećaja. Prema Živković (2006., str. 12) *depresivni sindrom je kombinacija nekih simptoma depresije i ima ga manji broj ljudi (npr. iratobilnost, tužan izraz lica, povlačenje iz društva drugih, smanjenje teka, problemi sa spavanjem i dr.). Depresivni poremećaj je depresivni sindrom određenog trajanja i jačine*“.

Depresivnost je posljedica kombinacije negativnih iskustava i negativnog atribucijskog stila (interpretacije događaja). Dakle, ne radi se o tome da djecu zaštitimo od neuspjeha, nego da ih naučimo kako da ga interpretiraju – kao nešto što se može promijeniti, što se ne odnosi na sve što poduzimamo i što ovisi o nama samima.

Postoje mnogi rizični faktori koji povećavaju vjerojatnost depresije kod djece i mladih – što je veći broj ovih faktora, to je i veća opasnost od depresije. Tako se rizičnim faktorima smatraju: „težak“ temperament (tendencija povlačenja, slabo prilagođavanje, negativne emocije i dr.), nisko samopoštovanje, problemi u odnosu s roditeljima, psihološki problemi u obitelji i dr. Razvoj poremećaja također mogu potaknuti i stresni događaji s kojima se dijete nije u stanju suočiti kao što su smrt drage osobe, gubici doma ili prijatelja, neuspjeh u školi i zlostavljanje. Istraživače su također zanimali i tzv. „zaštitni faktori“, tj. sve ono što utječe na zdrav život i sprječava daljnje pogoršanje. Najviše se ističu roditeljska briga za dijete, djetetovo vjerovanje u vlastitu kompetenciju, vjera i religioznost, socijalne vještine i efikasne strategije suočavanja sa stresom (Vulić – Prtorić, 2004., prema Živković, 2006).

Simptomi dječje depresije mogu biti emocionalni (osjećaj duboke žalosti, potištenost, beznadnost, obeshrabrenost, bezvoljnost za neke stvari života, osjećaj unutarnje praznine), kongnitivni (razmišljanje o vlastitoj bezvrijednosti, procjena vlastite nedostatnosti, uvjerenje da se sve pogrešno radi, sumnja u samoga sebe, kritiziranje samoga sebe sve do razmišljanja o samoubojstvu) te motivacioni (promjena stupnja aktivnosti sve do letargije (usporavanje kretanja, spor, monotoni govor, gubitak volje za odlučivanjem, veliki umor i iscrpljenost), ili do prenatrpane aktivnosti (unutarnji nemir, poremećaji koncentracije) (Fallenstein, 1996). Kako bi se dijagnosticirao depresivni poremećaj treba obratiti pažnju na trajanje i intenzitet stanja izazvanih simptoma. Okolina kod depresivnog djeteta najprije prepozna njegovo neraspoloženje (dijete stalno govori da mu je dosadno). U adolescenciji prvi znak depresije je popuštanje u školi i odbijanje adolescenta da uopće ide u školu. Česte su promjene sna (dijete ili spava 20 sati ili hoda po noći), promjene teka (dijete jede previše ili premalo), socijalno povlačenje (npr. prije je stalno izlazilo, a sada uopće ne izlazi). S vremenom se mogu javljati i nejasne, nespecifične tjelesne poteškoće – glavobolje, bolovi u trbuhu i dr.

Važno je znati da su depresija i naginjanje samoubojstvu psihički poremećaji koji se mogu liječiti. Liječenje se, u pravilu, provodi lijekovima i psihoterapijom. Lijekovi pomažu da depresivna osoba izađe iz najdubljih ponora depresije i omogućuju primjenu psihoterapije. Kod mlađe djece to je terapija igrom, a kod starije kongnitivno –

bihevioralni postupci. Često se, kod različitih poteškoća djece i mladih, koristi i obiteljska terapija, jer su problemi često uzrokovani ili podržavani lošim obiteljskim odnosima. Prvi korak, koji trebaju poduzeti odrasle osobe kod emocionalnih problema, jest saslušati dijete ili adolescenta. Dijete treba podijeliti svoje osjećaje. Dijete treba osjetiti da postoji nada, da će ga ljudi saslušati, da će se stvari poboljšati, da ono samostalno može savladati svoje probleme te da nema nesavladivog problema. Odrasli ljudi koji se nalaze u okolini djeteta koje pati od depresije trebaju razgovarati sa djetetom, postavljati mu pitanja te biti voljni doista slušati. Nikako ne smiju zanemarivati djetetove potrebe i smatrati ih nevažnima i prolaznima. Roditelji i nastavnici ne bi smjeli nikada ignorirati niti se šaliti na račun adolescentovih briga, naročito ako njemu izgledaju jako važne i čine ga nesretnim. Također, vrlo je važno da se prema djetetu postupa pošteno. Ako su zabrinuti za dijete, to mu trebaju i reći. Samim pitanjem sigurno neće zapaliti iskrinu misli o samoubojstvu. Odrasla osoba u djetetovoj blizini morala bi i sama izreći svoje osjećaje te time pokazati adolescentu da nije sam te da se svatko od nas povremeno osjeća tužno i depresivno. Nikako se ne bi smjelo čekati da „problem prođe“. Na vrijeme treba reagirati te razgovarati npr. sa ravnateljem, školskim psihologom, adolescentskim psihijatrom te pravovremeno pomoći djetetu (Živković, 2006).

3.3 MULTIFRENA DJECA

S obzirom da su djeca u današnje doba izložena bujici šumova, informacija i pokretnih slika, djeca ponekad uče prema modelima koji nisu najprikladniji te samim time često žive u uvjerenju da su veze među ljudima samo povremene te se radi toga čuvaju bliskih veza u svom okruženju kako ne bi ostala povrijeđena. Obitelj koja bi trebala biti utočište sigurnosti i povjerenja, u današnje vrijeme postaje samo „centar opskrbe i spavanja“. U današnje vrijeme djeca najčešće ne pokazuju roditeljima kada nešto nije u redu, ne pokazuju svoju povrijeđenost te se radije prave distancirana.

Upravo radi toga sve više se razvija multifrenija, moderna bolest našeg doba. Multifreniju Winkel (1996. str. 53) opisuje kao „*modernu bolest našeg vremena, koja čovjeku dariva umjesto jedne ličnosti kaleidoskop različitih i disparatnih stanja duša, kretanje po programima naprijed i nazad, skakanje. Multifrenija je stanje*

dezorganiziranosti i paralelnog postojanja više različitih i nepovezanih dijelova ličnosti“. Multifrena djeca uvijek su bez daha i u pokretu, nikada se ne odmaraju, nikad igru ili zadatak ne dovedu do kraja te uvijek su pod nekim pritiskom da će negdje nešto „propustiti“. Ta djeca vrlo se rijetko za nešto odlučuju, vrlo često mijenjaju prijatelje ili pak svakog slučajnog prolaznika nazivaju „prijateljem“. Njihov problem ne može se uočiti na vrijeme jer se ne upuštaju u duge i bliske veze te ne pričaju sa roditeljima i bližnjima o problemima koji ih muče. Ta djeca zaziru i boje se odluke za „samo“ jednu djelatnost, za „samo“ jednog čovjeka. Unatoč svoj toj „zbrci“ u glavi, multifrena djeca su djeca prosječne ili nadprosječne inteligencije.

Kako bi se pomoglo multifrenoj djeci, najpotrebnije je osigurati im mir (različite vježbe opuštanja, vježbe meditacije, vježbe tišine), oprez i jasnoću. Multifrena djeca ne mogu naučiti što je jednoznačnost, ukoliko nisu upoznata sa jasnim pravilima i ritualima, na koje se uvijek vraćaju i podsjećaju. Multifrenoj djeci treba pružiti umjesto velikog broja kontakata – radije manji broj čvrstih veza, umjesto velike poplave informacija – samo kvalitetne informacije, te umjesto fast food prehrane – zdravu prehranu. Takva deca temeljna znanja i sigurnost trebaju ponajprije steći u obitelji, okruženju te u krugu bliskih prijatelja (Fallenstein, 1996).

3.4 RAZDRAŽLJIVA DJECA

Pod pojmom „razdražljivog djeteta“ misli se na dijete koje svakodnevno proživljava agresivne, često i krvave svađe u situacijama u kojima se ono osjeća nesigurno ili pak ugroženo. Pritom se misli na česte svađe između braće i sestara u obiteljskom okruženju te na svađe između vršnjaka u odgojno – obrazovnim ustanovama. Razdražljiva djeca često djeluju prilično povučeno i izolirano, budući da ne raspolažu mogućnostima za sklapanje kontakata, koji bi bili primjereni određenoj situaciji. Osim toga, razdražljiva djeca snažno reagiraju na promjenu okoline i osoba, točnije, osjećaju se nesigurno u nepoznatoj okolini te nemaju povjerenja ni pouzdanja u osobe koje prethodno ne prihvate i pored kojih se ne osjećaju sigurnima. Ukoliko je okolina u kojoj se dijete nalazi djetetu poznata, dijete se osjeća nesmetano i sigurno te može nesmetano obavljati i zadatke koji su mu zadani. Smetnje koje se mogu pojaviti i nesigurnost tijekom aktivnosti uvijek djeluju na djetetovo ponašanje (Winkel, 1996).

Razdražljiva djeca se u školski život i s njime povezane obveze uvode vrlo polako i oprezno. Za njih vrijedi puno iznimnih pravila, jer je za njih gotovo sve teže nego za druge. Proces integracije razdražljive djece u školu često je potpomognut nužnom i stalnom terapijom dječje psihijatrije i pedagoškim liječenjem djeteta izvan škole. Dijete tijekom svog školovanja treba konstantno biti pod čvrstom i sigurnom kontrolom. Prisutstvo razdražljivog djeteta u školama je itekako važno i za ostalu djecu. Djeca tako uče opažati i prihvaćati da su drugi drugačiji te ukoliko to nauče, mogu i sami sebe bolje percipirati i prihvatiti.

3.5 DJECA S POTEŠKOĆOM U KONCENTRACIJI (ADHD)

Deficit pažnje i hiperaktivnosti kod djece, ADHD se očituje kao trajni obrazac nepažnje i/ili hiperaktivnosti. „U osnovi se radi o neurološki uvjetovanom poremećaju samokontrole, što dovodi do narušenog funkcioniranja djeteta u svakodnevnom životu i u svim socijalnim okruženjima – kod kuće, u odgojno – obrazovnoj ustanovi i u odnosu s vršnjacima“ (Velki i Romstein, 2015., prema Bouillet, 2016.; str. 83). ADHD je razvojni poremećaj samokontrole, rezultat posebnog načina funkcioniranja djetetovog inače normalnog središnjeg živčanog sustava.

ADHD obuhvaća mnoštvo simptoma te se simptomi kreću na kontinuumu od nemogućnosti koncentracije ili fokusiranja, do ekstremne hiperaktivnosti i nemogućnosti kontrole impulzivnog ponašanja, odnosno do mjere koja ozbiljno narušava obiteljske, prijateljske i školske odnose (Melillo, 2016., prema Bouillet, 2016). No, četiri su najčešća simptoma ADHD-a upravo deficit pažnje, impulzivnost, hiperaktivnost te slab uspjeh djeteta u školi. Simptomi deficita pažnje podrazumijevaju smanjenu mogućnost usmjerenja mentalne aktivnosti u situacijama koje zahtijevaju budnost, brzu reakciju, vidnu potragu i opažanje i sustavno i dulje slušanje te se ne uočavaju nimalo lako. Hiperaktivnost djeteta podrazumijeva učestalo i kontinuirano pojavljivanje i izvođenje motoričkih aktivnosti pretjeranog intenziteta i učestalosti. Upravo radi toga, djeca s ADHD-om imaju znatne teškoće prilikom pasivnog usvajanja znanja, posebice u onim okolnostima koje zahtijevaju trajnu zauzetost i završavanje određenog zadatka. Impulzivnost se izražava u obliku očitog nestrpljenja, odnosno u teškoćama inhibicije (kočenja) reakcija. Uz impulzivnost se najčešće pojavljuje i emocionalna nestabilnost

koja se izražava u djetetovoj niskoj toleranciji na frustracije, provalama bijesa, socijalnom povlačenju i pretjeranoj osjetljivosti na kritiku (Masnjak, 2015., prema Bouillet, 2016). Uzroci ADHD-a mogu biti psihološki (pritom se misli na nezadovoljnu djecu koja djeluju u krugu svojih obitelji), organski, neurofiziološki te genetički.

Djeca sa ADHD-om u prvim godinama života pokazuju povišenu aktivnost, imaju smetnje spavanja i prehrane, a sa samim razvojem djeteta povećava se i njegov nemir. U predškolskoj dobi ta djeca ne mogu dugo ostati u jednoj aktivnosti, pretjerano su aktivna, u stalnom su i nedovoljno osmišljenom kretanju (jure, trče, teško se zadržavaju na jednom mjestu). Čak i kada sjede, ta djeca se vrpole te pipkaju svoju odjeću, tijelo ili pak predmete oko sebe. Neumorna su i vrlo često razdražljiva, vrlo često dobivaju napade bijesa te se potaknuti time sukobljavaju sa odraslim osobama i svojim vršnjacima. U školskoj dobi, ta djeca pokazuju vrlo velike teškoće u rješavanju različitih vizualno – nastavnih zadataka, a često se poteškoće javljaju i u motornoj koordinaciji. Ne koriste složenije misaone operacije koje bi odgovarale njihovoj intelektualnoj razini, s obzirom da je njihovo mišljenje u pravilu manje povezano nego kod ostale djece. Ponekad se osjećaju i manje vrijednima te se upravo radi toga često izdvajaju iz grupe (Bouillet, 2016).

Nošenje s djetetom koje pati od ADHD-a je zasigurno emocionalno vrlo težak zadatak. Bouillet, Prvčić i Rister, (prema Bouillet, 2016., str. 85) kako je „*roditeljima i onima koji rade s djecom koja manifestiraju pomankanje pažnje i hiperaktivnost najvažnije pomoći da takvu djecu nauče samokontroli ponašanja te da potiču njihovo samopouzdanje*. Odgojitelji i učitelji koji rade sa tom djecom trebaju biti topli i osjećajni, ali istovremeno i dosljedni i čvrsti. Njihovi ciljevi trebaju biti usmjereni ka razvijanju osjećaja prihvaćenosti kod djeteta te ka pomaganju djetetu kako bi naučilo funkcionirati u različitim socijalnim okruženjima. Uz to, važno je da odgojitelji i učitelji u svoj proces odgoja i obrazovanja uključe i neke od komponenata inkluzivnog odgoja i obrazovanja. Pritom se misli na to da se djetetu na dnevnoj razini daju neposredne pozitivne povratne informacije te česta pozitivna potkrepljenja očekivanih, odnosno željenih ponašanja, da je jedan od ciljeva odgoja i obrazovanja te djece usmjeren ponajprije na poticanje razvoja socijalnih vještina i vršnjačkih odnosa djeteta, da je

dijete upoznato sa jasnim pravilima i očekivanjima od strane učitelja/odgojitelja, da je djetetu omogućena dovoljna količina kretanja i aktivnog učenja, uz osiguravanje primjerenog vremena za odmor te najbitnije, da učitelji/ odgojitelji prakticiraju pozitivni i mirni pristup, znajući da je ponašanje djeteta povezano samo s njegovom teškoćom, a nikako ne s djetetovom namjerom da djeluje neposlušno (Taylor, 2008).

3.6 AUTISTIČNA DJECA

Skupini pervazivnih razvojnih poremećaja pripadaju i teškoće iz autističnog spektra koje su najčešće karakterizirane kvalitativnim teškoćama uzajamnih socijalnih odnosa i modela komunikacije, te različitim, ograničenim, stereotipnim, ponavljanim aktivnostima i interesima“ (Bouillet, 2016). Autizam je vrlo rijedak. Dječaci su dva do četiri puta više pogođeni tom bolešću nego djevojčice.

Psihološka i fiziološka istraživanja su pokazala da se autisti nikako nisu povukli u sebe, kako to pokazuje njihovo ponašanje; oni su, jednostavno, samo žrtve biološkog nedostatka, koji njihovu psihu i njihov intelekt, njihovo doživljavanje te njihovo djelovanje čini sasvim drugačijom nego što je to kod drugih ljudi. Karakteristično obilježje autistične djece i ljudi je njihova izolacija, njihovo uporno inzistiranje na onome na što su navikli te njihova težnja ka kompleksnoj, ritualiziranoj rutini. Ponašaju se indiferentno, neprimjereno se smiju i hihoću, ne uspostavljaju kontakt očima, družu se s ostalom djecom samo kada odrasli to inzistiraju i u tome pomažu, većinom se igraju sami za sebe, u njihovim igrama nema fantazije, stalno govore o istoj temi, bizarno se ponašaju te vrte predmete kao zvrk ili rukuju sa njima na stereotipan način. Opisane se teškoće odražavaju na brojne izvršne funkcije, kao što su planiranje i započinjanje aktivnosti, vremenska organizacija ponašanje, sposobnost inhibiranja emocija, kongnitivna fleksibilnost i dr. S druge strane, autistična djeca mnoge zadatke mogu izvesti jako dobro, ukoliko zadaci ne zahtijevaju socijalno razumijevanje (Fallenstein, 1996). Istovremeno, mnogi autisti imaju specijalne talente; mogu s lakoćom riješiti komplicirane zadatke, ukoliko se prilikom njihova rješavanja ne treba prosuđivati što netko drugi misli ili osjeća. Dakle, „postoje i osobe s autizmom s jasno razvijenim izoliranim sposobnostima, koje se mogu odnositi na neobičnu sposobnost crtanja, glazbene sposobnosti, pamćenje i sposobnost računanja (mehaničko pamćenje,

kalendarsko računanje) ili konstrukcijske vještine)“ (Bouillet, 2010., prema Bouillet, 2016).

Postoji puno teorija i razmatranja o uzrocima autizma. Jedna od predodžbi bila je ta da ukoliko majka odbija svoje dijete te mu samim time ne pruža prijeko potrebnu ljubav i zaštitu, može doći do djetetovog povlačenja iz socijalnih odnosa. Kada bi došlo do toga, više nitko ne bi imao pristupa u djetetov izolirani unutarnji svijet. No, s druge strane dokazano je da ima puno slučajeva ekstremnog odbijanja i nedostatka ljubavi u djetinjstvu, koji nisu doveli do autizma. Osim toga, roditelji autistične djece nisu ništa manje posvećeni svojem djetetu od drugih roditelja. Neki od uzroka mogu biti rubeola majke tijekom trudnoće, rana oštećenja mozga, kromozomske anomalije i napadi. U većini slučajeva autizam ima genetsku osnovu. Tako su kod jednojajčanih blizanaca, u usporedbi s dvojajčanim, puno češće pogođena oba blizanca, nego samo jedan. Autizam je također, vrlo često povezan sa mentalnom retardacijom, koja je sa svoje strane jasna u vezi sa neutralnim smetnjama. Ta okolnost dobro se uklapa u predodžbu da je autizam rezultat oštećenja određenih funkcija mozga, koje mogu biti dio nekog većeg oštećenja. Osim toga, neuropsihološki testovi također daju indicije za to da kod autizma u osnovi leži anomalija mozga, koja se prilično jasno može opisati (inače uspješni autisti općenito zakazuju na onim zadacima koji traže planiranje, vlastitu inicijativu i spontani razvoj misaonih procesa. Iste nedostatke imaju i pacijenti, kojima je oštećen čeonu režanj) (Fallenstein, 1996).

Autiste karakterizira nedostatna sposobnost komuniciranja (nijemost ili barem odgođeno ovladavanje govorom, poteškoće pri razumijevanju i upotrebi govora tijela), ograničenje fantazije (monotono ponavljanje iste igre na isti način, sa uvijek istim predmetima), te smetnja sposobnosti za socijalne kontakte (neprijemno ponašanje u mnogim međuljudskim odnosima, npr. kad se radi o sklapanju i njegovanju prijateljstva). Autističnoj djeci nedostaje naivni mentalizam, pomoću kojeg naslućujemo postojanje bogatog unutarnjeg svijeta u nama samima i u drugima, a to obuhvaća mišljenje, osjećanje, htijenje, sumnju te pomoću toga mi objašnjavamo vlastito ponašanje i ponašanje drugih ljudi. Autistima također nedostaje mehanizam da predstave ono što bi drugi mogli misliti, oni ne raspolažu nikakvom „teorijom“ o psihičkom svijetu. U

nedostatku takve meta – reprezentacije autistična djeca se razvijaju sasvim drugačije nego zdrava djeca. Ukratko, baviti se imaginarnim predodžbama, interpretirati emocije i prepoznati ih kod drugih, prepoznati nagoviještene namjere – sve su to dostignuća koja u biti počivaju na urođenom kongnitivnom mehanizmu i zbog toga obično važe, kao nešto što se samo po sebi razumije. Ali za autističnu djecu je baš to teško ili čak nemoguće (Fallenstein, 1996).

Usprkos svemu tome, ne osporava se činjenica da autisti u potpunosti mogu naučiti one socijalne načine ponašanja koji ne zahtijevaju uzajamno odnosno razumijevanje. Dakle, oni su u stanju usvojiti mnoge korisne socijalne rutine i ponekad ih tako usavršiti da mogu samostalno nadvladati svoje probleme. Autisti mogu naučiti i s lakoćom izraziti svoje potrebe i prognozirati ponašanje drugih ljudi, ako se ono ravna prema vanjskim činiteljima koji se mogu promatrati, a ne prema određenim mentalnim stanjima. Također, mogu razvijati emocionalne veze prema drugima. Dapače, često se jako trude da budu ljubazni prema drugima i da usvoje pravila međuljudskih kontakata.

Bez obzira na sve različitosti djece s poremećajima iz autističnog spektra, u odgoju u obrazovanju ove djece vrlo je važna orijentacija na poticanje aktivnog sudjelovanja djece u svim odgojno – obrazovnim sadržajima i procesima jer u protivnom djeca ostaju isključena iz društvenog kontakta i zaokupljena vlastitim ponavljajućim aktivnostima. Upravo radi toga, u mnogim situacijama autistična djeca iziskuju individualnu pomoć asistenata u nastavi. Nadalje, važno je osigurati predvidljivu strukturu odgojno – obrazovnih procesa i svakodnevnih situacija, kao i sve, djetetu primjerene oblike psihosocijalne i edukacijsko – rehabilitacijske intervencije (Bouillet, 2016).

3.7 DJECA KOJA BOLUJU OD EPILEPSIJE

Epilepsija je teško – neurološko oboljenje, a ujedno i organsko oštećenje mozga. Epilepsija se još uvijek smatra „neizgovorenom“ bolešću, s obzirom da je i roditelji i bolesnici često prešućuju iz razumljivog straha od diskriminacije. Epilepsija je „*dogadaj koji odjednom nekog zgrabi i uhvati – kao napad*“ (Fallenstein, 1996 str. 86). Osnovno obilježje epilepsije i jesu upravo epileptični napadi. Epileptični napad je prolazna funkcionalna smetnja mozga, koju izaziva spontano pražnjenje većih ovojnica moždanih stanica. Tome prethodi ili pojačanje uzbuđenja ovojnica nervnih stanica i/ili smanjenje

funkcija kočenja određenih supstanci prijenosa u mozgu. Slika koju se često upotrebljava da bi se objasnilo što se tada događa je „oluja u glavi“.

U najčešće epilepsije spada „grand mal“, odnosno veliki opći napad (Fallenstein, 1996). On se ne može zanemariti i on stvara sliku „epileptičara“ u javnosti. Taj napad izaziva katastrofične reakcije kod neprosvijećenih promatrača, koji bolesniku mogu više naškoditi nego pomoći. U te napade spadaju i absence (kratkotrajan gubitak svijesti). One se uglavnom pojavljuju u školskoj dobi. Tako su neupadne, da se često i ne primjete. Stanje bez svijesti traje samo nekoliko sekundi, najviše trideset. Mnoga djeca tijekom absence zakolutaju očima prema gore, tako da ne paze kamo idu, ili pak mljackaju te prave grimase. Također, postoje još i – jednostavni parcijalni napadi (oni se izražavaju samo u ritmičkom trzanju mišića pojedinih dijelova tijela. Time su posebno pogođene ruke i lice. Ponekad se ti trzaji kreću od šake preko ruke do ramena. Kod mnoge djece epilepsija se izražava tako što ih ruke golicaju, imaju osjećaj da su im prsti utrnuli, dok kod druge djece može doći do smetnje u govoru ili gledanju, odnosno okolina se opaža promijenjeno), te kompleksno parcijalni napadi (tijekom tih napada poremećena je svijest. Napad je često popraćen mljackanjem, žvakanjem i nervoznim pokretima po vlastitoj i tuđoj odjeći, trljanjem ruku, trčkarenjem, nerazumljivim radnjama koje kod promatrača izazivaju čuđenje. Epileptičari često te napade opisuju kao sramotne i ponižavajuće. Kod tih napada može doći do poremećaja pamćenja, do promjene raspoloženja ili opažanja) (Fallenstein, 1996).

Kako će izgledati napad kod pojedinog čovjeka ovisi o različitim individualnim činiteljima i pretpostavkama. Neki su povezani sa nesvjesnim stanjem, neki se doživljavaju pri punoj svijesti, neki pobuđuju pozornost javnosti, dok se neki izražavaju samo u lakim senzibilnim i senzornim promjenama koje se jedva opažaju. Za vrijeme napada ne uništavaju se stanice mozga kako to mnogi ljudi misle. Ukoliko bi to bilo točno, svi bi epileptičari kad tad postali duševni bolesnici, a epilepsija nije duševna bolest. Dijete tijekom napada ne smije se čvrsto držati. Također, nije pametno ni pokušavati olabaviti njegove udove te nikako ne pokušavati gurnuti mu nešto u zube. Djetetu se za vrijeme napada ne smije pružiti umjetno disanje, niti mu se smije masirati srce. Pomaže kada se djetetu olabavi odjeću, kada ga se okrene u stranu, tako da se

oslobode dišni putevi te da mu se nešto gurne pod glavu kako bi ga se poštedilo od ogrebotina i modrica. Liječnika treba pozvati samo ukoliko napad ne prestane ni nakon 10 minuta, ili kada dijete dobije više napada za redom (Fallenstein, 1996).

Sa psihološko socijalnog aspekta brojna istraživanja su potvrdila da su djeca koja imaju epilepsiju strašljivija i nesamostalnija nego djeca koja imaju neka druga kronična oboljenja te da razvijaju manje samosvijesti i sposobnosti nego njihovi zdravi vršnjaci. Kao važan razlog za to navodi se upravo strah od epileptičnog napada. Djeca nikad ne mogu predvidjeti kad će doći sljedeći napad. To u njih ulijeva osjećaj nesigurnosti, čini ih bojažljivima i upravo radi toga, ta djeca su i manje poduzetna. Ona bespomoćno doživljavaju kako za vrijeme napada gube kontrolu nad vlastitim tijelom. Istovremeno doživljavaju i ustrašeno, nerazumljivo i odbijajuće ponašanje okoline. To je za mnoge od njih najgore (Fallenstein, 1996).

Najčešći uzrok epilepsije kod djece je oštećenje mozga (simptomatska epilepsija). Neke epilepsije su nasljeđene, točnije nasljeđuje se predispozicija da se pod određenim uvjetima reagira epilepsijom. Epilepsija se najčešće liječi lijekovima. Standardna terapija sastoji se skoro isključivo od upotrebe lijekova, a u vrlo rijetkim slučajevima pribjegava se neurokirurškim zahvatima. Kao što to ne prešućuju ni uputstva farmakološke industrije, svi antiepileptici imaju popratne pojave. Ono što kod nekih pacijenata smanjuje napade ili ih posve uklanja, čini se da kod drugih baš oprovocira napade. Neki pacijente čine umornijima, drugi veselima, neki ih čine agresivnijima, a neki pak ih smiruju. Nakon dugogodišnje (kod mogućih doživotne) uporabe lijekova, često je i iskusnim stručnjacima teško razlučiti jesu li uzrok problema nuspojave lijekova ili uzrok leži u osnovi bolesti (Fallenstein, 1996).

3.8 DAROVITA DJECA

Darovita djeca su djeca koju karakterizira darovitost, odnosno „*sklop osobina, visoko nadprosječnih općih ili specifičnih sposobnosti, visoki stupanj kreativnosti i motivacije koji djeci omogućava razvijanje izvanrednih kompetencija i dosljedno postizanje izrazito nadprosječnoga postignuća i/ili uratka u jednome ili više područja*“ (Okvir za poticanje iskustava učenja i vrednovanja postignuća darovite djece i učenika, 2016., prema Bouillet, 2016). I dok djeca s slabijim postignućima trebaju podršku i razumne oblike

prilagodbe u odgojno – obrazovnom procesu, darovita djeca, odnosno djeca s razvijenim vještinama ili širokim znanjem trebaju poticaje kako bi što bolje iskoristili svoje potencijale, čime se ostvaruje dobrobit za samu djecu, ali i za cjelokupno društvo (Bouillet, 2016).

Istaknute osobine kreativne i darovite djece vidljive su od najranije dobi. Darovitost se može različito manifestirati u pojedinim razvojnim razdobljima. Osobine darovite djece razlikuju se ovisno i o području darovitosti djeteta. Dakle, umjetnički darovita djeca ne moraju nužno imati visoke intelektualne sposobnosti. Oni jednostavno već od najranije dobi pokazuju interes i rezultate u samo jednom ili više umjetničkih područja (npr. ples, glazba, crtanje). Postoje najmanje tri skupine darovite djece na koju treba obratiti pozornost: djeca s visokim postignućima u aktivnostima kojima se bave, (ona koja gotovo sve rade na izrazito visokoj razini), zatim, djeca s izraženim problemima u ponašanju (tek procesom identifikacije darovitih otkrivaju se njihove visoke sposobnosti) te neprimjetna darovita djeca (ona koja su tiha, stidljiva i povučena te ih je upravo radi toga i najteže otkriti) (Bouillet, 2016)

Dok bistra djeca često u svemu ugađaju odraslim osobama (uključujući i odgajatelje i učitelje) te ih je lakše i ugodnije poučavati, darovita djeca s druge strane mogu biti izrazito „teška“ jer se mnoga od njih ne uklapaju u uobičajene norme i običaje (Adžić, 2011., prema Bouillet, 2016). Dakle, vrlo često je vidljivo da se darovita djeca suočavaju sa socijalizacijskim teškoćama te u odgojno – obrazovnom okruženju često nailaze i na nerazumijevanje što itekako otežava proces njihova odgoja i obrazovanja. Osobine darovitog djeteta su vrlo raznolike te stoga darovita djeca mogu biti „perfekcionista“, na što ih navodi upravo visoko mjerilo njihova uspjeha. Osim toga, darovita djeca pred drugim ljudima najčešće ostavljaju dojam lijenosti i nemarnosti, upravo zbog otvorenog otpora prema rutinskom radu, ponavljanju, vježbanju, mehaničkim radnjama i prejednostavnim zadacima, ali i zbog izrazito sporog, temeljitog i detaljističkog napredovanja u područjima za koja su izrazito zainteresirani. Oni vole „komplicirati“, odnosno ne zadovoljavaju se jednostavnim, očitim rješenjima. Ponekad se kod darovite djece također može vidjeti i izrazita potreba za samostalnom i usamljениčkom aktivnošću ili razmišljanjem zbog (pre)velike kritičnosti prema sebi i drugima te

specifičnih interesa koje ne mogu razmijeniti s vršnjacima. Radi toga, djeca mogu pokazivati i otpor prema sudjelovanju u određenim razrednim aktivnostima ili aktivnostima u skupinama te mogu imati tendenciju propitkivanja nametnutog autoriteta, odnosno svih postavljenih pravila ili običaja. Darovita su djeca vrlo sklona potištenosti i povlačenju u sebe, manjku samopoštovanja, pojačanom doživljaju neprihvatanja i nevoljenosti te izrazitoj emocionalnoj reakciji i na najmanji neuspjeh (Bouillet, 2016, prema Cvetković Lay, 2006., prema Bouillet, 2016).

Identifikacija darovite djece i učenika je izrazito složen postupak koji se kontinuirano provodi kako bi se prepoznale i zadovoljile odgojno – obrazovne potrebe darovitih, odnosno poticali njihovi visoki potencijali.

Prilikom planiranja podrške darovitoj djeci vrlo je važno u vidu imati činjenicu da je darovitoj djeci potrebno pružiti izrazitu podršku u ostvarivanju kvalitetnih odnosa s njihovim vršnjacima, kako bi djeca naučila uvažavati i manje sposobne vršnjake i kako bi ih istovremeno oni prihvatili. Također, vrlo je bitno da se djeci omogući kontakt i s drugom darovitom djecom ili sa starijom djecom, upravo zbog njihovih jezičnih i spoznajnih sposobnosti te specifičnog položaja u vršnjačkim skupinama. Osim toga, za poticanje razvoja djeteta kojem njegov prirodni potencijal omogućava dostizanje iznadprosječnih sposobnosti neophodna je organizirana podrška unutar odgojno – obrazovne ustanove. Pritom se misli na to da se djeci omogući zahtjevniji kurikulum, koji uključuje proširivanje i produbljivanje odgojno – obrazovnih sadržaja te višu razinu samostalnosti u učenju. Vrlo je važno da se tijekom odgojno – obrazovnog procesa djetetu osigura njemu itekako potrebna podrška u suočavanju s neuspjehom, upravo zbog izrazite kritičnosti darovite djece (Bouillet, 2016).

4. PRUŽANJE PODRŠKE TEŠKO ODGOJIVOJ DJECI

Prvi koraci prema normalnom uključivanju teško odgojive djece u širu zajednicu moraju se poduzeti u njihovim obiteljima, već u najranijoj djetetovoj dobi. Ukolika ta djeca ne dobivaju ljubav, senzornu stimulaciju, zdravstvenu brigu te prijeko potrebnu socijalnu uključenost na koju imaju pravo već u najranijoj dobi, oni mogu propustiti vrlo važne razvojne točke (Matijević, Bilić i Opić, 2016). Tako njihov potencijal može ostati nepravedno ograničen, sa značajnim socijalnim nedostacima za njih same, njihove obitelji ali i za širu zajednicu u kojoj žive. Djeca čije su poteškoće uočene na vrijeme, imat će mnogo bolje šanse u razvijanju i dostizanju svog punog potencijala. Kasnije, u odgojno – obrazovnim ustanovama (dječjim vrtićima i školama) potrebno je osiguravanje stimulativnog okruženja za učenje sve djece, uključujući i teško odgojivu djecu. No, to sve ponajprije ovisi o odgajateljima i učiteljima. Vrlo je važno da odgajatelji i nastavnici budu upoznati s metodama učenja sve djece i posvećeni poučavanju sve djece. Budući da odgojno – obrazovni djelatnici trebaju biti usmjereni ka osiguravanju primjerenih uvjeta za učenje i sudjelovanje sve djece u odgojno – obrazovnom procesu, vrlo je važno da oni razumiju načine na koje određene „poteškoće“ djeteta pridonose specifičnostima sudjelovanja tog djeteta u odgojno – obrazovnom procesu, kao i u drugim životnim zajednicama. Zato u procesu kategorizacije „poteškoća“, sukladno univerzalnom pristupu, nije opravdano unaprijed isključiti ni jedno dijete ili odraslu osobu, kao što ni jednu poteškoću ne treba tumačiti kao obilježje koje će nužno znatno ograničavati i ometati sudjelovanje neke osobe u odgojno – obrazovnim procesima. U vidu je važno imati i činjenicu da se djeca s poteškoćama u razvoju, u odnosu na tipično razvijene vršnjake, ponajprije prepoznaju prema međusobnim sličnostima biološko – psihosocijalnog razvoja, a tek zatim prema njihovim razlikama. Pretpostavka primjerene odgojno – obrazovne podrške teško odgojivoj djeci su ponajprije brižnost osobe koja pruža podršku, pružanje kvalitetne strukture i vođenja, uvažavanje djeteta kao osobe te omogućavanje osnaživanja tog djeteta (Bouillet, 2016).

S obzirom da i Konvencija o pravima djeteta zahtijeva priznavanje svakog djeteta kao punopravnog člana svoje obitelji, zajednice i društva, to podrazumijeva, da se treba fokusirati ne samo na tradicionalne ideje „spašavanja“ djeteta, već i na investiranje u

uklanjanje fizičkih, kulturnih, ekonomskih i komunikacijskih prepreka i prepreka u stavovima koji uvelike sprječavaju ostvarivanje prava svakog djeteta. Podcjenjivanje sposobnosti teško odgojive djece, glavna je prepreka za njihovu inkluziju i pružanje jednakih mogućnosti (Unicef, 2013). Nažalost, stavovi neuvažavanja teško odgojive djece postoje svuda oko nas – kod stručnih osoba, u obiteljima, među vršnjacima te kod same djece. Život teško odgojive djece malo ili nimalo će se promijeniti ako se prvenstveno ne promijene stavovi. Neznanje o prirodi i uzrocima „nedostatka“, „nevidljivost“ same djece te podcjenjivanje njihovog potencijala i sposobnosti moglo bi dovesti do toga da se teško odgojivu djecu drži u „tišini“, izoliranima od ostalih. Dakle, osnovni cilj roditelja, kao i odgojno – obrazovnih djelatnika trebao bi biti usmjeren ka njezi, zaštiti, pružanju ljubavi te ka odgoju i obrazovanju sve djece, uključujući i teško odgojivu djecu, gledajući na njih kao na cjelovita i nedjeljiva bića kojima je prijeko potrebno razumijevanje i poštovanje njihovih individualnih i razvojnih različitosti, kao i njihovih različitih interesa i mogućnosti (Bouillet, 2016).

5. ZNAČAJ DJEČJEG VRTIĆA ZA RANO OTKRIVANJE TEŠKO ODGOJIVE DJECE

Dječji vrtić predstavlja važno mjesto u životu svakog djeteta. Dječji vrtić je mjesto socijalizacije djeteta, učenja te prvih susreta s životom izvan zaštićenog kruga, kruga obitelji. Polaskom u dječji vrtić, dijete se počinje nalaziti u puno novih situacija koje od njega zahtijevaju korištenje socijalnih, emocionalnih, komunikacijskih te svakodnevnih životnih vještina. Dijete se u vrtiću susreće s vršnjacima te stručno osposobljenim djelatnicima, ponajviše odgajateljima s kojima gradi odnose koji mu predstavljaju bazu za daljni život. Učeći sve te potrebne vještine, svako dijete postaje sve kompetentnije na području odnosa s drugima (Raić, 2016).

S obzirom da u dječjem vrtiću rade stručno osposobljeni djelatnici koji imaju jasni uvid u ponašanje cjelokupne vrtićke populacije, upravo dječji vrtić je mjesto koje prednjači u ranom otkrivanju problema s kojima se suočavaju djeca ili pak odrasli u njihovoj okolini. Ukoliko se rano otkriju problemi, moguće je pravovremeno reagirati te provoditi aktivnosti kako bi se što prije uklonili uzroci problema. Upravo radi toga, odgajatelj je dužan procjenjivati svako dijete u različitim situacijama (kada se igra s vršnjacima, kada komunicira s djecom i odraslima, kada boravi na otvorenom i sl.) te uspoređivati njegove reakcije s reakcijama i ponašanjem njegovih vršnjaka koji s njim dijele iste uvjete. Osim toga, odgajatelj je osoba koja svakodnevno susreće ljude koji se nalaze u djetetovoj najbližoj okolini, njegove roditelje ili skrbnike te mogu svakodnevno s njima razmijenjivati različite informacije, mišljenja i iskustva. S druge strane, roditelji ili skrbnici mogu svakodnevno kontaktirati s odgajateljem, stručnom osobom koja velikim dijelom sudjeluje u odgoju njihovog djeteta te tako dobivati objektivniju procjenu djetetovog razvoja i eventualnih djetetovih odstupanja. Roditelji također mogu dobiti i specifičnu stručnu pomoć od stručnog tima vrtića koji čine psiholog, defektolog, pedagog, medicinska sestra, a negdje i socijalni radnik (Ljubetić, 2001., prema Raić, 2016). Dakle, dječji vrtić postaje prostor koji ima izrazito velik značaj u ranom otkrivanju teško odgojive djece, ali uz to omogućuje i pružanje pomoći i podrške roditeljima teško odgojive djece.

Ali, koliko su zapravo odgajitelji sposobni prepoznati eventualna djetetova odstupanja na vrijeme te osim toga, koliko su spremni raditi s teško odgojivom djecom? Kako bi odgajitelji prepoznali eventualna djetetova odstupanja na vrijeme, vrlo je važno da su upoznati sa specifičnim ponašanjima koje karakteriziraju teško odgojivu djecu, da posjeduju potrebna znanja o načinima na koje djeca uče, da su upoznati s osobitostima pojedinih razvojnih faza i individualnih razlika među djecom te da osim toga, razumiju načine na koje određene „poteškoće“ djeteta pridonose specifičnostima sudjelovanja tog djeteta u odgojno – obrazovnom procesu. Nažalost, vrlo često odgojno – obrazovnim djelatnicima nedostaje prijeko potrebna odgovarajuća priprema i podrška za podučavanje teško odgojive djece. Iako se svi odgajitelji prije rada u vrtiću obrazuju na fakultetima te ih program studija nastoji što više upoznati s potrebnim znanjima i vještinama, oni nemaju dovoljno iskustva te im je vrlo često potrebna podrška drugih stručnih suradnika. Sve to vodi do neprepoznavanja djetetovih odstupanja i potreba na vrijeme te na prekasno reagiranje na djetetove potrebe. Upravo radi toga, vrlo je važno da se svaki odgajatelj odluči na kontinuirano profesionalno usavršanje samostalno, odnosno da se cjeloživotno obrazuje, kako bi bili odgojno kompetentniji i kako bi puno lakše odgovorili raznim izazovima koji im se u današnje vrijeme nameću.

6. PRUŽANJE PODRŠKE RODITELJIMA TEŠKO ODGOJIVE DJECE

Današnji događaji nažalost, pokazuju da je institucija obitelji te samo roditeljstvo u krizi. Dakle, ima sve više disfunkcionalnih obitelji koje su golem teret za normalno odrastanje i funkcioniranje djece, ali i za društvo u cjelini. Roditelji su sve više rastrgani između vlastitih mogućnosti i ispunjenja želja svojega djeteta. Osim toga, promijenila se i uloga roditelja i shvaćanja roditeljstva (Maleš, 2007., prema Matijević, Bilić i Opić, 2016). Na promjene roditeljske uloge utjecali su mnogi socijalni, kulturni i gospodarski čimbenici kao što su zaposlenost roditelja, emancipacija majčinstva i očinstva, promjene u obitelji i društvu itd. Djeca su prestala biti vlasništvo roditelja, ona su u suvremenom svijetu subjekti s vlastitim pravima, željama i potencijalima, a zakon ograničava moć roditelja, to jest oni mogu odgovarati ukoliko neprimjerenost postupaju prema svojoj djeci. Kada je riječ o roditeljstvu, središte pozornosti je na onome što roditelji čine, a ne na onome što oni zapravo jesu. Osim toga, postoji sve više „otrovnih roditelja“, roditelja koji su usmjereni samo na vlastite potrebe, roditelja kontrolora, alkoholičara te verbalnih, fizičkih i seksualnih zlostavljača (Matijević, Bilić i Opić, 2016). U novije se vrijeme uočava i pomodni trend u našoj kulturi da roditelji ulože sve u djecu, osiguraju im sve najbolje (odjeću, skupe tenisice, mobitele, plaćaju instrukcije i različite aktivnosti), ne žale truda da neprekidno budu djeci na usluzi. Ti se roditelji žrtvuju za djecu, ali često i od djece traže da žrtvuju svoju bezbrižnost, igre i druženja s prijateljima i slične aktivnosti u kojima uživaju, a koje djetinjstvo čine lijepim. Roditelji za njih imaju „velike planove“, organiziraju njihove dnevne aktivnosti i ništa u njihovim životima ne prepuštaju slučaju. Dakle, može se reći kako smo došli u doba „upravljanog djeteta“, u vrijeme kada djeca odrastaju na tuđoj definiciji uspjeha, u kojoj nema neuspjeha, a ako se tako ne dogodi, nesretna su i ljutita. U vezi s time dovodi se i porast različitih problema i bolesti koje su izazvane stresom, jedno od petero djece pati od psiholoških poremećaja, a upravo radi toga u porastu su tjeskoba, depresija, samoubojstva i sl. (Honore, 2009., prema Matijević, Bilić i Opić, 2016). Osim toga, roditelji često zaboravljaju da je za kvalitetan odgoj u obitelji vrlo važan i njihov odnos s partnerom. Problemi i svađe u braku, a naposljetku i rastave utječu na djecu na više načina:

uzrokuju depresiju, nižu socijalnu kompetenciju, povlačenje u sebe te loš uspjeh u školi (Brajša – Žganec, 2003., prema Matijević, Bilić i Opić, 2016).

Roditeljima teško odgojive djece je zasigurno najteže, posebice ukoliko se ne osjećaju dovoljno odgojno kompetentnima. Stoga je vrlo važno da se roditeljima te djece pruži podrška u pitanjima roditeljstva i djetetovog razvoja, što obuhvaća široki raspon informacija, potpore, obrazovanja, osposobljavanja, savjetovanja i drugih mjera ili usluga usmjerenih na utjecaj roditeljskog razumijevanja i obavljanja roditeljske uloge, s ciljem doseganja boljih razvojnih i socijalizacijskih ishoda djeteta (Bouillet, 2016). Kad se roditelj susretne s bilo kojom poteškoćom svoga djeteta, najčešće ne traži pomoć. Roditeljima treba mnogo vremena kako bi se pomirili s činjenicom da tada moraju mijenati i sebe, vlastite odgojne postupke i metode odgoja. Kako bi se roditelji lakše nosili s novonastalim situacijama i izazovima kojih u današnje vrijeme ima sve više, roditelje treba stalno educirati kako bi bili odgojno kompetentni i kako bi uspješno odgovorili izazovima koji im se nameću. Često roditelji upravo zbog neznanja čine grube odgojne propuste. Stoga, u današnje vrijeme postoje mnogi organizacijski oblici programa obrazovanja roditelja, kao što su npr., škole za roditelje, tečajevi za roditelje, predavanja za roditelje, radionice za roditelje, savjetovališta, igraonice (radionice) za djecu i roditelje, kućne posjete i mnogi drugi (Stričević, 2011., prema Matijević, Bilić i Opić, 2016). Najčešća i najvažnija sastavnica pružanja podrške roditeljima teško odgojive djece je proces savjetovanja. Pritom se misli na komunikacijski proces usmjeren ka razumijevanju samog problema s kojim se dijete, ali i roditelj suočava, odgovornosti pojedinih osoba u nastajanju tog problema, dubljem sagledavanju cjelokupne situacije te učenju novih odgojnih postupaka, odnosno mogućnostima daljnjeg djelovanja. Prilikom savjetovanja, savjetnik upućuje na različite perspektive i moguće odgovore, ali korisniku savjetovanja daje mogućnost slobode odabira, kako bi on mogao sam izabrati rješenja koje smatra najprikladnijim. Važno je naglasiti kako je učinkovito savjetodavno djelovanje moguće je samo ako su zadovoljeni visoki kriteriji profesionalnog djelovanja, temeljeni na visoko razvijenim komunikacijskim kompetencijama (Bouillet, 2016).

Ulaganje u obitelj, ulaganje je u budućnost svakog društva jer većina problema u društvu proizlazi iz obiteljskih odnosa. Ulaganjem u obitelj postiže se kvalitetniji odgoj djece te postoji mogućnost smanjenja broja teško odgojive djece. Društvo koje ne ulaže u obitelj (odgoj u obitelji, razvoj roditeljskih kompetencija) poslije nažalost, mora ulagati u institucije koje se bave „popravkom“ propusta obiteljskog odgoja (Matijević, Bilić, Opić, 2016). Iako u današnje vrijeme postoji mnogo organizacijskih oblika programa obrazovanja roditelja, oni nažalost, nisu obavezni te roditelji općenito, a posebice roditelji teško odgojive djece se vrlo rijetko odlučuju na pristupanje tim programima, ne shvaćajući kako im oni mogu itekako pomoći u nošenju sa samim problemom. Roditelji najčešće bježe od problema, „guraju ih pod tepih“, te samim time zapravo, pogoršavaju čitavu situaciju, koristeći se pogrešnim odgojnim metodama i postupcima. Tada, roditelji iz uvjerenja da čine dobro zapravo sve više udaljuju djecu od „pravog puta“, odnosno razvoja djece u samostalne, samouvjerene i časne ljude.

ZAKLJUČAK

Na kraju ovog završnog rada, zaključak je kako ljudi trebaju druge ljude da bi preživjeli, da djeca već od najranije dobi trebaju odrasle te da odrasli trebaju djecu. Svakodnevno trebamo istraživati svoje okruženje, djelovati, poticati sebe i druge, biti kritični te se okrenuti prema uspješnoj budućnosti (Bašić, 2000).

Vrlo je bitno reći, kako „zločesta“ djeca koju društvo često tako naziva, zapravo, ne postoje. Postoje samo teško odgojiva djeca koja zbog svojih prirođenih osobina, odnosno prednosti ili pak nedostataka roditeljima predstavljaju veći izazov u odgoju. Takve djece je u današnje vrijeme sve više. Moramo prihvatiti činjenicu da je dijete takvo kakvo je, sa svim svojim osobinama i karakteristikama s kojima je nama odraslina teže ili lakše baratati. Stoga, svakom djetetu, bez obzira na njegove prednosti ili pak nedostatke je potrebna naša pozornost, potrebno mu je omogućiti afirmaciju u različitim odgojno – obrazovnim aktivnostima, uz individualnu i ciljanju grupnu podršku u razvoju potrebnih životnih vještina. Tek kada se djetetu pruži podrška, otvaraju se razna vrata mogućnosti, prilika i uspjeha svakog djeteta, što i jest osnovna svrha obrazovanja i svih profesija koje su usmjerene na odgoj, obrazovanje i zaštitu ove ranjive društvene skupine.

Posebnu pozornost treba također usmjeriti i na zaštitne faktore koji mogu olakšati suočavanje sa određenim teškoćama, problemima i životnim situacijama koji djeluju dobro na razvoj djeteta te se suprotstavljaju prisutnim rizičnim čimbenicima. Roditelji, odgojitelji i učitelji su osobe koje trebaju svakodnevno pratiti djecu, imati kvalitetan odnos s njima te trebaju na vrijeme prepoznati promjene kod djeteta, odnosno one promjene koje odstupaju od drugih ponašanja.

Dakle, neosporiva je činjenica da sva djeca imaju pravo da žive i rastu u zdravoj okolini, da zadovolje svoje potrebe, da im je osigurana kontinuirana briga i ljubav, da nesmetano razvijaju intelektualne i emocionalne vještine koje će upotrijebiti za vlastita dostignuća surađujući s drugima te da svakodnevno dobivaju potrebnu brigu i tretman (Bašić, 2009).

LITERATURA

KNJIGE:

1. Bašić, J. (2000) *Rizični i zaštitni faktori u obiteljskom okruženju*, Zagreb: Školska knjiga
2. Bašić, J. (2009) *Teorije prevencije: prevencije poremećaja u ponašanju i rizičnih ponašanja djece i mladih*, Zagreb: Školska knjiga
3. Bouillet D. (2016) *Izazovi integriranog odgoja i obrazovanja*, Zagreb: Školska knjiga
4. Fallenstein M. (1996) *Djeca koju je teško odgajati: opis slučajeva iz odgojne i školske svakodnevice*, Zagreb: Educa
5. Matijević M., Bilić V., Opić S., (2016) *Pedagogija za učitelje i nastavnike*, Zagreb: Školska knjiga
6. Rumpf J. (2006) *Vikati, udarati, uništavati: kako postupati s agresivnom djecom*, Jastrebarsko: Naknada Slap
7. Taylor J, F. (2008) *Djeca s ADD-om i ADHD sindromom*, Zagreb: Veble Commerce
8. Živković Ž. (2006) *Depresija kod djece i mladih*, Đakovo: Tempo

INTERNETSKI IZVORI:

1. Unicef (2013) Stanje djece s teškoćama u svijetu <https://www.unicef.hr/wp-content/uploads/2015/09/Djeca_s_teskocama_HR_6_13_w.pdf> pristupljeno 8. travnja 2018.
2. Raić K. (2016) Rizični i zaštitni čimbenici u pojavi razvoja poremećaja u ponašanju <<https://zir.nsk.hr/islandora/object/unipu%3A630/datastream/PDF/view>> pristupljeno 21. svibnja 2018.

ŽIVOTOPIS

Zovem se Mateja Vitez i rođena sam u Varaždinu, 28. 11. 1996. godine. Pohađala sam Osnovnu školu „Vladimira Nazora“ u Svetom Iliji. Nakon završene osnovne škole, upisala sam srednju Gospodarsku školu Varaždin, smjer - Hotelijersko turistički tehničar. Kasnije sam upisala Preddiplomski sveučilišni studij Ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja na Učiteljskom fakultetu Zagreb, odnosno na Odsjeku u Čakovcu.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Izjavljujem da sam ovaj završni rad pod nazivom „Teško odgojiva djeca“ izradila samostalno u savjete i sugestije mentora u akademskoj godini 2017./2018.